

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΚΟΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ
Τ.Π.Ε.**

**THE INCLUSION OF PEOPLE WITH HEARING PROBLEMS AND THE ROLE
OF I.C.T.**

της

Νταουντάκη Πολυξένης

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
Στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
Με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: Αθανάσιος Δρίγκας, Ερευνητής Α' Βαθμίδας, Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ».

2^{ος} Επιβλέπων: Αντώνιος Καμπάς, Συνεργαζόμενος Ερευνητής, Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ».

3^{ος} Επιβλέπων: Θεόδωρος Γούπος, Συνεργαζόμενος Ερευνητής, Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ».

Κομοτηνή/Αθήνα

2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ένταξη των ατόμων με προβλήματα ακοής στην εκπαίδευση και ευρύτερα στην κοινωνία αποτελεί ένα δύσκολο έργο. Η χρήση των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας έχει βοηθήσει θεαματικά σε αυτή τη διαδικασία. Η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε άρθρα επιστημονικών περιοδικών και σε εξειδικευμένα βιβλία, με σκοπό να διερευνήσει με ποιον τρόπο πραγματοποιείται η ουσιαστική ένταξη των κωφών ατόμων και σε τι βαθμό συμβάλλουν οι Τ.Π.Ε.. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι υπάρχουν πολλά διαφορετικά μοντέλα ένταξης ενός κωφού παιδιού, ωστόσο τα αποτελέσματα μεταξύ τους δεν διαφέρουν ιδιαίτερα και δεν χαρακτηρίζονται επαρκώς αποτελεσματικά. Επίσης, προέκυψε ότι οι Τ.Π.Ε. συντελούν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην επιτυχή ένταξη των ατόμων με προβλήματα ακοής γι' αυτό και αρμόζει άμεση αύξηση της χρήσης αυτών των τεχνολογιών, οι οποίες αποτελούν το μέλλον της ενταξιακής εκπαίδευσης. Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η ένταξη των ατόμων με προβλήματα ακοής για να είναι ουσιαστική οφείλει να υποστεί άμεσα αλλαγές με περισσότερη ενημέρωση για το κοινωνικό σύνολο και με εκσυγχρονισμό της διαδικασίας της ένταξης μέσω της χρήσης των Τ.Π.Ε.

Λέξεις-Κλειδιά : Ενταξιακή Εκπαίδευση, Κοινωνική Ένταξη, Βαρηκοΐα, Κώφωση, Τ.Π.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- Ahmed, A.A.; Aly, S. (2014). Appearance-based Arabic Sign Language recognition using Hidden Markov Models. *Engineering and Technology (ICET)*. 3 (1), 1-6.
- Aimard, P. (1990). «Οι διαταραχές του λόγου στο παιδί», Χατζηνικολή, Αθήνα
- Ala-Mutka, K., Bacigalupo, M., Kluzer, S., Pascu, C., Punie, Y., Redecker, C. (2009). *Learning2.0: The Impact of Web2.0 Innovation on Education and Training in Europe*. In: Report on a validation and policy options workshop organised by IPTS, Seville. European Commission Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, October 29-30. European Communities ISSN 1018-5593
- Alexander, B. (2006). Use of Web 2.0 Technologies for Library and Information Science Education. *Educase Review*, March/April, 33–44. <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ERM0621.pdf>
- Al-Nafjan, A., Al-Arifi, B., Al-Wabil, A.: Design and development of an educational Arabic sign language mobile application: collective impact with Tawasol. In: Antona, M., Stephanidis, C. (eds.) *Universal access in human-computer interaction*, vol. 9176, pp. 319–326. Springer, Cham (2015). https://doi.org/10.1007/978-3-319-20681-3_30
- Alva, M. E., Martínez, A. B., Labra Gayo, J. E., Del Carmen Suárez, M., Cueva, J. M., & Sagástegui, H. (2008). Emerging Technologies and Information Systems for the Knowledge Society. *Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*, 5288(September), 149–157. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-87781-3>

- Anderson, P. (2007). What is Web 2.0? Ideas, technologies and implications for Education. *JISC Technology and Standards Watch*
- Anstotz, C. (1994) *Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα*, έκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994.
- Arcoverde, R. D. L. (2006). Tecnologias digitais: novo espaço interativo na produção escrita dos surdos.[new interactive space in the written production of the deaf.]. *Cad. Cedes, Campinas*, vol. 26, n. 69, p. 251-267, maio/ago. 251.
- Armstrong, D. (2004). Ένταξη , συμμετοχή και δημοκρατία. Στο: Α. Ζώνιου Σιδέρη & Η. Σπανδάγου (Επιμ). *Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Benda, P., Havlíček, Z., Lohr, V., & Havránek, M. (2011). ICT helps to overcome disabilities. *Agris On-Line Papers in Economics and Informatics*, 3(4), 63–69.
- Bouzid, Y., & Jemni, M. (2018). ICT-based applications to support the learning of written signed language. *2017 6th International Conference on Information and Communication Technology and Accessibility, ICTA 2017, 2017-December*, 1–5. <https://doi.org/10.1109/ICTA.2017.8336052>.
- Brashear, H., Henderson, V., Park, K.H., Hamilton, H., Lee, S., Starner, T. (2006). American sign language recognition in game development for deaf children. *Proceedings of the 8th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility* pp. 79–86 (2006)
- Brennan, M. (2003). “Deafness, Disability and Inclusion: the gap between rhetoric and practice”. *Policy Futures in Education* 1(4): 668-685.
- Brown, A., Green, T. D.(2006). Video Podcasting : When , Where and How it ' s Currently used for Instruction. *29th Annual Proceedings of the AECT*, 32–38.
- Brown, J. S., & Adler, R. P. (2008). Minds on Fire: Open Education, the Long Tail, and Learning 2.0. *Educause Review*, 43(1), 1–19. http://forumnova.files.wordpress.com/2007/12/minds_on_fire.pdf

- Burke, M., Kraut, R., Marlow, C. (2011). Social capital on Facebook: Differentiating uses and users. *Proceedings of the 2011 Annual Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 571–580). New York: ACM. doi:10.1145/1978942.1979023
- Carr, D., Crook, C., Noss, R., Carmichael, P., & Selwyn, N. (2008). Education 2.0? Designing the web for teaching and learning: A Commentary by the Technology Enhanced Learning phase of the Teaching and Learning Research Programme. *T.L.R.P. Technology enhanced learning*, 1–34. <http://www.tlrp.org/pub/documents/TELcomm.pdf>
- Cheunga, Chiu, Leeb (2011). Online social networks: Why do students use facebook? *Computers in Human Behavior* 27, Pages 1337–1343
- Chouhan, T.; Panse, A.; Voona, A.K.; Sameer, S.M. (2014). *Smart glove with gesture recognition ability for the hearing and speech impaired*. Global Humanitarian Technology Conference. 2 (2), 105 - 110.
- Chuan, C. H., & Guardino, C. A. (2016). Designing SmartSignPlay: An interactive and intelligent American Sign Language app for children who are deaf or hard of hearing and their families. *International Conference on Intelligent User Interfaces, Proceedings IUI*, 45–48. <https://doi.org/10.1145/2876456.2879483>
- Constantinou, V., Ioannou, A., Klironomos, I., Antona, M., & Stephanidis, C. (2020). Technology support for the inclusion of deaf students in mainstream schools: a summary of research from 2007 to 2017. *Universal Access in the Information Society*, 19(1), 195–200. <https://doi.org/10.1007/s10209-018-0630-8>.
- Costa, C., Marcelino, L., Neves, J., & Sousa, C. (2019). Games for education of deaf students: A systematic literature review. *Proceedings of the European Conference on Games-Based Learning, 2019-October*(October), 170–181. <https://doi.org/10.34190/GBL.19.113>
- Craig, H. B. (1965). A sociometric investigation of the self-concept of the deaf child. *American Annals of the Deaf*, 110, 456-474.
- Cunha, M., Varajão, J., Santana, D., & Bentes, I. (2010). Organizational, Business, and Technological Aspects of the Knowledge Society. *Computer*, 112(May 2014), 7–

8. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-16324-1>

D'Souza, Q. (2007). Web 2.0 Ideas for Educators, Version 2.0, <http://www.TeachingHacks.com>

Dalsgaard, C. (2008). Social networking sites: Transparency in online education. Paper presented at EUNIS 2008 - Vision IT - Visions for use of IT in Higher Education, Århus, Denmark. <http://eunis.dk/papers/p41.pdf>

Das, A., Yadav, L., Singhal, M., Sachan, R., Goyal, H., Taparia, K., Gulati, R., Singh, A., & Trivedi, G. (2016). Smart glove for sign language communications. *2016 International Conference on Accessibility to Digital World, ICADW 2016 - Proceedings*, 27–31. <https://doi.org/10.1109/ICADW.2016.7942508>

Deb, S., Suraksha, & Bhattacharya, P. (2018). Augmented Sign Language Modeling(ASLM) with interaction design on smartphone - An assistive learning and communication tool for inclusive classroom. *Procedia Computer Science*, 125, 492–500. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.12.064>

dos Passos Canteri, R., García, L. S., Felipe, T. A., Antunes, D. R., & Iatskiu, C. E. (2015). An evaluation method of educational computer games for deaf children based on design guidelines. *Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*, 9177, 409–419. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20684-4_40

Dos Santos Magon, D. P., E Souza Campello, A. R., & Carla Castro, H. (2016). WhatSurdo: A Strategy to Simulate the Real Communicational World in Low Income Schools. *Scholedge International Journal of Multidisciplinary & Allied Studies* ISSN 2394-336X, 3(4), 76. <https://doi.org/10.19085/journal.sijmas030401>

Drigas, A, Kouremenos, S., Kouremenos, D., & Domoxoudis, S. (2004). *Towards a conservative - with respect to queuing - simulation model for H . 261 & H . 263 Sign-Language Videoconference Traffic in Multipoint IP Sessions Department of Technological Applications. September.*

- Drigas, A. S., & Pappas, M. A. (2017). The Consciousness-Intelligence-Knowledge Pyramid: An 8x8 Layer Model. *International Journal of Recent Contributions from Engineering, Science & IT (IJES)*, 5(3), 14. <https://doi.org/10.3991/ijes.v5i3.7680>.
- Drigas, A. S., Kouremenos, D., Kouremenos, S., & Vrettaros, J. (2005). An e-learning system for the deaf people. *ITHET 2005: 6th International Conference on Information Technology Based Higher Education and Training, 2005, 2005*(June 2014), 5–10. <https://doi.org/10.1109/ITHET.2005.1560236>
- Drigas, A. S., Vrettaros, J., & Kouremenos, D. (2004). Teleeducation and e-learning services for teaching English as a second language to Deaf people , whose first language is the Sign Language . *WSEAS Transaction on Information Science and Applications*, 1(3), 834.
- Drigas, A. S., Vrettaros, J., & Kouremenos, D. (2015). *Web Based Teaching of English via Sign Language to Deaf People Web based teaching of English via Sign Language to Deaf people Department of Applied Technologies. August.*
- Drigas, A. S., Vrettaros, J., Stavrou, L., & Kouremenos, D. (2004). E-learning environment for deaf people in the e-commerce and new technologies sector. *WSEAS Transactions on Information Science and Applications*, 1(5), 1189–1196.
- Drigas, A., & Mitsea, E. (2020). The Triangle of Spiritual Intelligence, Metacognition and Consciousness. *International Journal of Recent Contributions from Engineering, Science & IT (IJES)*, 8(1), 4. <https://doi.org/10.3991/ijes.v8i1.12503>.
- Drigas, A., & Papoutsi, C. (2018). *A New Layered Model on Emotional Intelligence. Behavioral Sciences*, 8(5), 45. doi:10.3390/bs8050045
- Drigas, Athanasios, & Kouremenos, D. (2013). Digital Literacy. *Digital Literacy, January*. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-1852-7>
- Drigas, Athanasios, Kouremenos, D., Vrettaros, J., Karvounis, M., & Stavrou, P. (2009). The diagnosis of the educational needs of the hearing impaired. *International Journal of Social and Humanistic Computing*, 1(2), 138.

<https://doi.org/10.1504/ijshc.2009.031003>

Drigas, Athanasios, Kouremenos, S., & Kouremenos, D. (2003). *Traffic Analysis of Sign Language Videoconference to Define Resource Requirements. February 2015.*

Drigas, Athanasios, Vrettaros, J., Tagoulis, A., & Kouremenos, D. (2010). Teaching a foreign language to deaf people via vodcasting & web 2.0 tools. *Communications in Computer and Information Science, 112 CCIS(PART 2)*, 514–521. https://doi.org/10.1007/978-3-642-16324-1_60

Easterbrooks, S. R., & Estes, E. L. (2007). *Helping deaf and hard of hearing students to use spoken language, a guide for educators and families.* (p. 55). Thousand Oaks, CA: Corwin Pr.

Ellison n. B, Vitak j, Gray r, Lampe c. (2014) Cultivating Social Resources on Social Network Sites: Facebook Relationship Maintenance Behaviors and Their Role in Social Capital Processes. *Journal of Computer-Mediated Communication 19* 855–870.

Fernández-López, Á., Rodríguez-Fórtiz, M. J., Rodríguez-Almendros, M. L., & Martínez-Segura, M. J. (2013). *Mobile learning technology based on iOS devices to support students with special education needs. Computers & Education, 61,* 77–90. doi:10.1016/j.compedu.2012.09.014

Flórez-Aristizábal, L., Cano, S., Collazos, C. A., Benavides, F., Moreira, F., & Fardoun, H. M. (2019). Digital transformation to support literacy teaching to deaf Children: From storytelling to digital interactive storytelling. *Telematics and Informatics, 38,* 87–99. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2018.09.002>

Forlin, C., Kawai, N., & Higuchi, S. (2015). Educational reform in Japan towards inclusion : are we training teachers for success ? *International Journal of Inclusive Education, 0(0),* 1–18. <https://doi.org/10.1080/13603116.2014.930519>.

- Foster, S., & Kinuthia, W. (2003). Deaf persons of Asian American, Hispanic American, and African American backgrounds: A study of intraindividual diversity and identity. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 8, 271-290
- Friend, M. & Burstuck , W. D. (1996). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers*. Boston: Allyn & Bacon
- Gelastopoulou M., Kourbetis V. (2017) The Use of Information and Communication Technologies for Inclusive Education in Greece. In: Anastasiades P., Zaranis N. (eds) *Research on e-Learning and ICT in Education*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-34127-9_18
- Gkatzidou, S., & Pearson, E. (2007). Vodcasting: A case study in adaptability to meet learners' needs and preferences. In *Proceedings of the 24th Annual Conference of the Australasian Society for Computers in Learning in Tertiary Education, ASCILITE Singapore*, 325-332
- Gregory, S. & Bishop, J. (1989). The Integration of Deaf Children into Ordinary Schools: A Research Report. *Journal of the British Association of Teachers of the Deaf*, 13,,1-6.
- Hadjikakou, K., & Nikolarazi, M. (2011). Deaf Clubs Today: Do They Still Have a Role to Play? The Cases of Cyprus and Greece. *American Annals of the Deaf*, 155(5), 605-617. Retrieved October 3, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/26235116>
- Halawani, S. (2008). Arabic Sign Language Translation System On Mobile Devices. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 8(1), 251–256.
- Hegethorn, B. (1992) "*On the history of mental health and deafness*"
- Henderson, V., Lee, S., Brashear, H., Hamilton, H., Starner, T., Hamilton, S. (2005). Development of an american sign language game for deaf children. *Proceedings of the 2005 Conference on Interaction Design and Children* , pp. 70–79

- Holt , J.A., & Allen, T.E. (1989). The effects of schools and their curricula on the reading and mathematics achievement of hearing impaired students. *International Journal of Educational Research*, 13, 547-562.
- Jamrozik, D. G., Davidson, M. J., Mcdonald, J., & Wolfe, R. (n.d.). *Deciphering Fingerspelling through Context 29 Teaching Students to Decipher Fingerspelling through Context : A New Pedagogical Approach*. October 2016.
- Jokinen, M. (2000). The linguistic human rights of Sign language users. In R. Phillipson (ed.) *Rights to Language. Equity, Power and Education*. p.p.203-213. Lawrence Erlbaum.
- Kirk, S. (1973). *Η εκπαίδευση των αποκλινόντων παιδιών, μετάφραση - έκδοση* Τσιμπούκης Κ., Αθήνα.
- Klopfer E., Osterweil S, Groff J, Haas J. (2009) using the technology of today, in the classroom today. The instructional power of digital games, social networking, simulations and how teachers can leverage. *The Education Arcade*, 1-20
- Konjevod, M., Mildner, V., & Lauc, T. (2019). Information and Communication Technology in the Rehabilitation of Hearing-Impaired Children. *INFUTURE2019: Knowledge in the Digital Age*. 175-181. <https://doi.org/10.17234/INFUTURE.2019.21>.
- Korte, J., Potter, L.E., Nielsen, S. (2012). Designing a mobile video game to help young deaf children learn auslan. *Proceedings of the 26th Annual BCS Interaction Specialist Group Conference on People and Computers (BCS-HCI 2012)*, pp. 345–350. British Computer Society
- Labori, E. (1995) *Η κραυγή του γλάρου*, εκδ. Νέα Σύνορα - Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Lee, S., Henderson, V., Hamilton, H., Starner, T., Brashear, H., Hamilton, S. (2005). A gesture-based american sign language game for deaf children. *CHI Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems*, pp. 1589–1592
- McKee, R. (2008). The Construction of Deaf Children as Marginal Bilinguals in the Mainstream. *Bilingual Education and Bilingualism*, 11(5):519-540.

- Meadow, K. (1980). *Deafness and Child Development*. Berkeley University of California Press.
- Moore, D.F. (2010). *Εκπαίδευση και κώφωση: ψυχολογική προσέγγιση αρχές και πρακτικές*. (Μτφρ. Λυμπεροπούλου, Χ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1987).
- Moseley, D. (1985). *Παιδιά με προβλήματα στη μάθηση*, έκδ. Π. Κουτσουμπός, Αθήνα.
- Ning, <http://www.ning.com/>. Education 2.0, Practical Ways of Using Web 2.0 in Education, <http://education20.ning.com/>
- Njoki, M., & Wabwoba, F. (2015). The Role of ICT in Social Inclusion: A Review of Literature. *International Journal of Science and Research (IJSR)*, 4(12), 380–387. <https://doi.org/10.21275/v4i12.nov151897>.
- O’Hear, S.: e-learning 2.0 - how Web technologies are shaping education, Read Write Web, http://www.readwriteweb.com/archives/e-learning_20.php
- Olga Katzenelson Solange Karsenty. (2014). *A Sign-to-Speech Glove*. Hadassah Academic College HaNeviim 37, Jerusalem, Israel. 1 (1), 100- 105
- Palomino, M. del C. P. (2017). *Teacher Training in the Use of ICT for Inclusion: Differences between Early Childhood and Primary Education*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 237, 144–149. doi:10.1016/j.sbspro.2017.02.055
- Papanastasiou, G., Drigas, A., Skianis, C., Lytras, M., & Papanastasiou, E. (2018). Patient-centric ICTs based healthcare for students with learning, physical and/or sensory disabilities. *Telematics and Informatics*, 35(4), 654–664. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.09.002>.
- Phoenix, S. (1991) *"Family therapy with deaf patients"*
- Praveen, N., Karanth, N., & Megha, M. S. (2015). Sign language interpreter using a smart glove. *2014 International Conference on Advances in Electronics, Computers and Communications, ICAECC 2014*. <https://doi.org/10.1109/ICAIECC.2014.7002401>

- Radovanovic, V. (2013). The influence of computer games on visual-motor integration in profoundly deaf children. *British Journal of Special Education*, 40(4), 182–188. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12042>
- Reich, C., Hambelon, D. & Houldin, B. K. (1977). The integration of hearing impaired children in regular classrooms. *American Annals of the deaf*, 122, 534-543.
- Sabaresh, G., & Karthi, A. (2018). Design and implementation of a sign-to-speech/text system for deaf and dumb people. *IEEE International Conference on Power, Control, Signals and Instrumentation Engineering, ICPCSI 2017*, 1840–1844. <https://doi.org/10.1109/ICPCSI.2017.8392033>
- Sadek, M. (2017). A New Approach for Designing a Smart Glove for Arabic Sign Language Recognition System. *34th NATIONAL RADIO SCIENCE CONFERENCE, Nrsc*, 380–388.
- Seale, J., Draffan, E. A., & Wald, M. (2010). Digital agility and digital decision-making: Conceptualising digital inclusion in the context of disabled learners in higher education. *Studies in Higher Education*, 35(4), 445–461. <https://doi.org/10.1080/03075070903131628>.
- Serradell-Lopez, E., & Cavaller, V. (2009). Best Practices for the Knowledge Society. Knowledge, Learning, Development and Technology for All. *Communications in Computer and Information Science*, 49(September), 190–199. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-04757-2>
- Shelton, B. E., & Parlin, M. A. (2016). Teaching Math to Deaf/Hard-of-Hearing (DHH) Children Using Mobile Games: Outcomes with Student and Teacher Perspectives. *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 8(1), 1–17. <https://doi.org/10.4018/IJMBL.2016010101>
- Slee, R. (2004). Ενταξιακή εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη Νέα εποχή. Στο: Α. Ζώνιου-Σιδέρη & Η. Σπανδάγου (Επιμ.) *Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Sriram, N. & Nithiyandham, M. (2013), A hand gesture recognition based communication system for silent speakers. International Conference on Human Computer Interactions (ICHCI), Chennai. Doi: 10.1109/ICHCI-IEEE.2013.6887815.
- Stinson, M.S. & Lang., H. (1994). Full Inclusion: A Path for Intergration or Isolation? *American Annals of the Deaf*, 139, (2):156-159.
- Tondeur, J., van Braak, J., Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. (2016). *Understanding the relationship between teachers' pedagogical beliefs and technology use in education: a systematic review of qualitative evidence. Educational Technology Research and Development*, 65(3), 555–575. doi:10.1007/s11423-016-9481-2
- Toro, J.A., McDonald, J.C., Wolfe, R.: Fostering better deaf/hearing communication through a novel mobile app for fingerspelling. In: Miesenberger, K., Fels, D., Archambault, D., Peñáz, P., Zagler, W. (eds.) Computers helping people with special needs. ICCHP 2014, vol. 8548, pp. 559–564. Springer, Cham (2014). https://doi.org/10.1007/978-3-319-08599-9_82
- Tubaiz, N.; Shanableh, T.; Assaleh, K. (2015). *Glove-Based Continuous Arabic Sign Language Recognition in User Dependent Mode*. Human-Machine Systems, IEEE Transactions. 45 (4), 526 – 533
- UNESCO. (2019). Concept Note for the 2020 Global Education Monitoring Report on Non-State Actors. <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/190167rus.pdf>.
- Vermeerbergen, M., Van Herreweghe, M., Smessaert I. and De Weerd, D. (2012). “De eenzaamheid blijft.” Mainstreamed Flemish deaf pupils and wellbeing at school. In: Leeson, L. and Vermeerbergen, M. (eds) *Working with the Deaf Community: Education, Mental Health and Interpreting*. p.p.101-118. Dublin: Interresource Group (Ireland) Limited.
- Vernon, M., and Prickett H.J. (1976). Mainstreaming: Issues and a Model Plan. *Audiology and Hearing Education*, March 5-6.

- Volpe, V. D. (2016). What About Inclusive Education and ICT in Italy: a Scoping Study. *European Scientific Journal, ESJ*, 12(25), 26. <https://doi.org/10.19044/esj.2016.v12n25p26>
- Vrettaros, J., Argiri, K., Stavrou, P., Hrissagis, K., & Drigas, A. (2010). Evaluation study of pedagogical methods and e - Learning material via web 2.0 for hearing impaired people. *Communications in Computer and Information Science, 73 CCIS*(May), 595–601. https://doi.org/10.1007/978-3-642-13166-0_83
- Williams, P., Jamali, H. R., & Nicholas, D. (2006). *Using ICT with people with special education needs: what the literature tells us. Aslib Proceedings*, 58(4), 330–345. doi:10.1108/00012530610687704
- Wolk, S., Karchmer, M. A. & Schilroth, A. (1982). *Patterns of academic and non academic integration among hearing impaired students in special education*. Washington: Gallaudet University, Centre for Assessment and Demographic Studies.
- Yuen, S.C., Yuen, P. (2008). Social Networks in Education. In: Bonk, C., et al. (eds.) *Proceedings of World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education*, pp. 1408–1412.
- Zafrulla, Z., Brashear, H., Yin, P., Presti, P., Starner, T., & Hamilton, H. (2010). American sign language phrase verification in an educational game for deaf children. *Proceedings - International Conference on Pattern Recognition*, 3846–3849. <https://doi.org/10.1109/ICPR.2010.937>
- Zaranis, N. (2017). Panagiotis Anastasiades Research on e-Learning and ICT in Education Technological, Pedagogical and Instructional Perspectives. <https://o-link-springer-com.pugwash.lib.warwick.ac.uk/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-34127-9.pdf>
- Αλεξάνδρου, Κ. (1995). *Το βαρήκοο παιδί*, Αθήνα, έκδ. 2η, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Γεωργιά, Δ. (1995). *Κοινωνική Ψυχολογία*, τόμος 1ος, έκδ. 4η, Αθήνα.

- Γκιζέλης Γ. (1990). *Ενσωμάτωση (ένταξη). Παιδαγωγική – Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*. Τόμος 4ος, σελ. 1918. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως, (ΦΕΚ) 891/1978, αρ. 16 του Ν. 1145/81, 228/85 τ. Β΄, Ν.2817ΦΕΚ 78/14-3-2000, 134 Β΄/29-01-2004, 179/30-01-2004, Ν.3282 ΦΕΚ 208/1-11-2004, 1545/20-10-2006.
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως, Νόμος 3699/2008 (ΦΕΚ Α'199/2.09.2008) «*Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις*». Αθήνα.
- Εφημερίδα της κυβερνήσεως, Νόμος 566/1985 (ΦΕΚ 167, τ.Α', 30-09-1985) «*Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*». Αθήνα.
- Ζαφειράτου - Κουλιούμπα, Ε. (1994). «*Γνωριμία με την κώφωση*», εκδ. Έλλην, Αθήνα.
- Ζώνιου - Σιδέρη, Α. (1991). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α., (2011). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή της. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. (13η έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ηλιάδης, Θ., & Κεκέ, Γ. (1986). «*Κλινική Ακουσολογία*», εκτύπωση Τριανταφύλλου, Θεσσαλονίκη.
- Ηλιάδης, Θ., Μεταξά, Σ., Ψηφίδη, Α. (1993). «*Διαταραχές ακοής και ομιλίας στα παιδιά, Αιτιολογία – Διάγνωση – Αντιμετώπιση*», Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
- Καλατζή - Αζίζι, Α. (1973). "*Το χρέος της πολιτείας για ισότιμη εκπαίδευση φοιτητών με και χωρίς ειδικές ανάγκες*".
- Καλατζή, Κ. (1992). *Διαταραχές του λόγου στην παιδική ηλικία*, έκδ. 2η, Αθήνα.

- Καραμούζη, Ε. (1991). "Η διαδικασία της διαφοροδιάγνωσης ανάμεσα στη βαρηκοΐα - κώφωση, εξελικτική δυσφασία, νοητική υστέρηση, αυτισμό και συγγενείς διαταραχές", Αθήνα
- Κατή, Δ. (1992) *Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα.
- Κούκου, Μ. (1995). "Εμπειρίες από την ένταξή μου στην κοινωνία ως κωφού" , Αθήνα.
- Κουρμπέτης, Β., Χατζοπούλου, Μ., Σαβαλίδου Φλ. & Σίμψα Θ. (2007). *Αναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης. Ας ενισχύσουμε με την συμμετοχή μας τις ικανότητες των μαθητών με κώφωση, τύφλωση, κινητική αναπηρία αυτισμό νοητική υστέρηση*. Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ Ι-ΥΠ.Ε.Π.Θ. Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Αθηνών.
- Κουτσομητοπούλου, Ε. (1995). "Η ψυχολογία των παιδιών με προβλήματα ακοής" Αθήνα.
- Κρουσταλάκης, Γ. (2005). «Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο», Αθήνα, Εκδόσεις Όφσετ.
- Κυπριωτάκη, Α. (1989). «Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους», Αθήνα, Εκδόσεις Ψυχοτεχνική.
- Κυπριωτάκης, Α. Β. (2000), *Ειδική Αγωγή*, Πρακτικά Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής, «Τάσεις και Προοπτικές αγωγής και εκπαίδευσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Ενωμένη Ευρώπη σήμερα», Ρέθυμνο.
- Κωσταντέλου, Δ. (1986). *Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*, εκδ. Φως, Αθήνα.
- Λαζανά, Β (1984)., *Το πρόβλημα των κωφαλάλων*, Αθήνα
- Λαμπροπούλου, Β. (1999). *Διάγνωση – Αποκατάσταση Βαρηκοΐας, Συμβουλευτική Γονέων – Έγκαιρη Παρέμβαση*. Πρόγραμμα Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ – Υ.Π.Ε.Π.Θ. Πανεπιστήμιο Πατρών Π.Τ.Δ.Ε Μονάδα Ειδικής Αγωγής Κωφών.

- Λαμπροπούλου, Β. (2006). *Γονείς με κωφά και βαρήκοα παιδιά*. [Πανεπιστημιακές Σημειώσεις] Πανεπιστήμιο Πατρών. ΠΤΔΕ. Μονάδα Αγωγής Κωφών.
- Λαμπροπούλου, Β., (επιστημονική υπεύθυνη), 1ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών Επιστημόνων ΣΜΕΑ Κωφών και Βαρηκόων, *Οι Κοινωνία και οι Κωφοί - Κοινότητα και Κουλτούρα Κωφών*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. - ΥΠ.Ε.Π.Θ, Πάτρα 1997-99.
- Λαμπροπούλου, Β., Χατζηκακού, Κ., & Βλάχου.,Γ. (2003) *Η ένταξη και η συμμετοχή των κωφών/βαρηκόων μαθητών σε σχολεία με ακούοντες μαθητές* ΠΤΔΕ. Μονάδα Αγωγής Κωφών.
- Οκαλίδου, Α. (2000). *«Στοιχεία Ακουολογίας»*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Οκαλίδου, Α. (2002). *«Βαρηκοία – Κώφωση. Μελέτη της παραγωγής του λόγου και θεραπευτική παρέμβαση»*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2001), Ελληνική έκδοση: ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα.
- Παγκόσμιος οργανισμός υγείας (ΠΟΥ ή WHO): Ανάκτηση από την ιστοσελίδα: <http://www.who.int/en>, 22/01/2008.
- Πανελλήνιος Σύλλογος Ειδικών στις Διαταραχές του Λόγου (1999). *«Βαρηκοία – Κώφωση στην παιδική κα εφηβική ηλικία»*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Πανελλήνιος Σύλλογος Ειδικών στις Διαταραχές του Λόγου (1985). *Πρακτικά 2ου Συνεδρίου «Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου, της ομιλίας και διαταραχές της άρθρωσης»*, Αθήνα.
- Παπασπύρου, Χ. (1998). *Κινηματική γλώσσα και καθολική γλωσσική θεωρία*, εκδ. Ελληνική Γράμματα.
- Παπαστάθης, Ι. (2007). *Προστασία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες*. Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ελλάδα.
- Παπαφράγκου, Κ. (1996). *«Ακουολογία»*, Αθήνα, Έκδοση από Μαυρομάτη.

- Πλαχούρα, Α. (1991), *"Τι σημαίνει να μην ακούω. Τα προβλήματα μου σαν γονιός, τα προβλήματα μου σαν βαρήκοος"*, Αθήνα.
- ΣΜΕΑ Κωφών και Βαρήκων. (1999). *Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Πατρών*, Μονάδα Ειδικής Αγωγής Κωφών, Πάτρα.
- Σούλης, Γ. Σ. (2002). *Παιδαγωγική της Ένταξης*. Τόμος Α'. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Σταθόπουλος Π. (2005). *Κοινωνική Πρόνοια*, Αθήνα, Εκδόσεις Έλλην.
- Στασινού, Δ. (1991). *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Στυλιανού, Σ. (1997). *Να πάρω ένα κουπί στον ώμο μου*, έκδ. 3η, Θεσσαλονίκη 1997.
- Συνέντευξη τύπου ΕΣΑΜΕΑ. 11/04/ 2006. *«Κάρτα αναπηρίας: Μεταρρύθμιση ή Παγίδα;»*.
- Τσιάντη, Γ. - Μανωλόπουλου, Σ. (1998), (επιμέλεια), *Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής*, τόμος 2ος, μέρος Α', εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- Τσουρέκη, Φ. (1988), *Αναπτυξιακή Ψυχολογία*, Αθήνα 1988.
- Υπουργείο υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης, Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης (ΙΚΠΑ). (2005). *Διεθνής ταξινόμηση της λειτουργικότητας, της αναπηρίας και της υγείας (ICF)*.